

Landgrensoverschrijdende fusies van nationale parken in Zuidelijk Afrika bieden de kans natuurbehoud te koppelen aan een menswaardig bestaan voor de lokale bevolking door duurzame landbouw en toerisme. Maar de armoede van de bevolking en geldgebrek bij overheid vormen voornamelijk grote struikelblokken.

Grenzeloos Zuidelijk Afrika: *Peace Parks* en duurzaam toerisme

Ten tijde van de apartheid waren de nationale parken in Zuid-Afrika puur gericht op natuurbehoud. De bevolking in of in de nabijheid van de parken kon hiervan niet of nauwelijks profiteren. De rol van de toerismesector was in veel opzichten zelfs *anti-developmental*. Vanaf 1994 kreeg deze sector echter steeds meer een sleutelrol toebedeeld in het bevorderen van de lokale en regionale sociale en economische ontwikkeling. De afgelopen tien jaar heeft dit onder meer geleid tot de oprichting van *Transfrontier Conservation Areas* (TFCA's), ofwel *Transfrontier Parks*. Tegenwoordig zijn zij vooral bekend als *Peace Parks*. Dit innovatieve con-

cept beoogt zowel het toerisme te stimuleren en de biodiversiteit te behouden als gemeenschapontwikkeling te realiseren en zo ook de harmonie binnen Zuidelijk Afrika als geheel te bevorderen. Het meest ambitieuze voorbeeld is de samenvoeging van de drie nationale parken in het stroomgebied van de Limpoporivier: Zuid-Afrika's Kruger Park, Mozambiques Limpopo Park en Zimbabwes Gonarezhou Park. Deze megafusie heeft geresulteerd in het immense (89.000 km²) Greater Limpopo Transfrontier Park (kader pagina 14). Er is in brede kring met enthousiasme en instemming gereageerd op de oprichting van dit grensoverschrijdende park.

Toch loopt de verdere verwezenlijking van deze Afrikaanse droom gevaar.

Transfrontier Conservation Areas

In 1996 lanceerde de Wereld Bank het TFCA-concept waarbij de grensoverschrijdende samenwerking gericht op natuurbehoud zich niet meer beperkt tot bestaande beschermde natuurgebieden. TFCA's kunnen ook omliggende buffer- en transitiezones omvatten en corridors die de kerngebieden verbinden. Ook gebieden met vormen van communaal of individueel landgebruik, en zelfs een meer consumptief gebruik van de fauna door lokale gemeenschappen kunnen erbij betrokken

FOTO: JONATHAN TALBOT, WORLD RESOURCES INSTITUTE

Een van de vele busjes vol toeristen tijdens een *gamedrive* op de Elephant Plains in de buurt van het Krugerpark in Zuid-Afrika.

worden. Dat maakt een goede balans mogelijk tussen enerzijds de verbetering van de sociaal-economische situatie van de lokale bevolking en anderzijds de bescherming en duurzame exploitatie van de biodiversiteit. Inmiddels heeft ook de International Union for Conservation of Nature (IUCN) het TFCA-concept omarmd.

Hoewel de recente oprichting van TFCA's in Afrika mondiaal veel aandacht heeft getrokken is het idee van grensoverschrijdende parken niet nieuw. Vlak na de Eerste Wereldoorlog hebben Tjechoslowakije en Polen – overigens tevergeefs – geprobeerd hun grensdispuut via een transfrontierpark op te lossen.

De Verenigde Staten en Canada brachten het idee wel in de praktijk door de oprichting van het Waterton-Glacier National Park in 1932. Tussen 1988 en 2001 steeg het aantal

TFCA's van 59, voornamelijk in Europa en Noord-Amerika, tot 169. Inmiddels kent vrijwel elk continent zulke parken.

In Afrika vormt de recente oprichting van een reeks TFCA's ongetwijfeld de meest ambitieuze poging tot natuurbehoud sinds een eeuw geleden het Kruger Park in Zuid-Afrika werd gecreëerd. In Zuidelijk Afrika kreeg de ontwikkeling van TFCA's overigens

Als de lokale bevolking krepeert van de honger is een megafusie van beschermde natuurgebieden gedoemd te mislukken

pas echt momentum na de oprichting in 1997 van de Peace Parks Foundation (PPF), een ngo zonder winstoogmerk.

Inmiddels beschouwen velen in kringen van wetenschap, economie en natuurbescherming het TFCA-concept als veelbelovend. In de praktijk blijkt de context waarbinnen moet worden geopereerd van cruciaal belang voor succes. Binnen de Southern African Development Community (SADC) van Angola, Botswana, de Democratische Republiek Congo, Lesotho, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibië, Swaziland, Tanzania, Zambia, Zimbabwe en Zuid-Afrika vormen de zorgelijke agrarische en economische omstandigheden een serieuze bedreiging.

Zuidelijk Afrikaanse context

In de SADC-regio vinden we sommige van de meest gekoesterde soorten fauna en flora van het Afrikaanse continent. Een aantal gebieden heeft de status van Werelderfgoed. De regionale economie is echter nog steeds extreem afhankelijk van de talrijke natuurlijke hulpbronnen. Dit houdt onder meer verband met de klimatologische en sociale omstandigheden. De recente perioden van droogten, vaak afgewisseld met overstromingen, en het vooruitzicht van een versnelde opwarming van de aarde versterken de noodzaak van een duurzamer beheer en gebruik van de natuurlijke hulpbronnen. Het Peace Parks-initiatief lijkt hiervoor in principe goede perspectieven te bieden. Er zijn echter obstakels te overwinnen.

Zo zucht de regio onder het grote aantal hiv/aids-patiënten. Ook het gebrek aan voedselzekerheid werkt belemmerend. Terwijl op

Zicht op de bijna droge bedding van de Limpoporivier in het Krugerpark, die de grens vormt tussen Zimbabwe (links) en Mozambique (rechts).

dit moment al te weinig voedsel wordt geproduceerd, neemt de productie per hoofd van de bevolking met gemiddeld 1% per jaar af. Gemiddeld 40% van de inwoners leeft in zeer grote armoede en de bevolkingsgroei leidt tot een almaar toenemende druk op de natuurlijke hulpbronnen. Al met al is er een toenemende bezorgdheid over het duurzame karakter van de grensoverschrijdende exploitatie van hulpbronnen. Denk aan (drink-) watervoorraden en aan vis- en wildpopulaties met seizoensgebonden migratiepatronen. Praktisch elke SADC-lidstaat deelt een belangrijk rivierstroomgebied met ten minste één buurland – een potentiële bron van conflict. In de meer aride gebieden zijn akkerbouw en commerciële veeteelt zonder irrigatie vrijwel niet mogelijk. TFCA's lijken hier een mooie optie om inkomen te genereren uit toerisme en daarbij ook duurzaam landgebruik te bevorderen. Maar als de lokale bevolking in hongersnood verkeert is een megafusie van diverse beschermde natuurgebieden bedoeld te mislukken. Volgens John Hanks, directeur van Transfrontier Conservation Initiatives in Zuid-Afrika, heb-

In het Kruger Park werden in 2009 meer dan 27 neushoorns gedood door stropers. De hoorns brengen kapitalen op in Azië, omdat ze in de traditionele Chinese geneeskunde een belangrijk geneesmiddel zijn.

ben nationale parken in Afrika langdurige en aanzienlijke financiële ondersteuning nodig. In veertien landen in Afrika wordt natuurbehoud ernstig beperkt door het tekort aan financiële middelen. Een aantal beschermde natuurgebieden in Zambia en Angola bestaat daardoor bijvoorbeeld eigenlijk alleen op papier. In de SADC-regio leven nu naar schatting minstens 300.000 olifanten; dat zouden er in 2020 500.000 kunnen zijn. Het Greater Limpopo Transfrontier Area (GLTP) telt maar liefst 147 soorten zoogdieren, 507 vogelsoorten, 114 typen reptielen, 49 soorten vis, 34 soorten amfibieën en 336 soorten bomen. Het 'Superpark' huisvest verschillende bedreigde diersoorten, zoals witte en zwarte neushoorns, wilde honden, bijzondere soorten antilopen, zeldzame vleermuizen en mollen. Wildsafari's zijn verreweg de belangrijkste vorm van toerisme in de regio en kunnen de armoede aanzienlijk verlichten.

Voor de meeste rurale gemeenschappen in deze regio is *bushmeat* de voornaamste bron van eiwit. Andere belangrijke producten uit de wilde natuur zijn fruit, paddenstoelen, honing, vis en bouwmaterialen. Idealiter moet de ontwikkeling van TFCA's daarom niet alleen een harmonisering van het natuurbeheer inhouden, maar ook de duurzame exploitatie van de hulpbronnen in het grensgebied bevorderen. Het komende Wereld Kampioenschap Voetbal kan daaraan bijdragen. De regering van Zuid-Afrika wil de regio als geheel laten profiteren van de marketing en extra toevloed van toeristen die het WK teweeg brengt. De TFCA's dragen bij aan het beeld dat Zuidelijk Afrika als geheel een toeristische bestemming is. Met dit concept wordt nieuw leven geblazen in een plan waarin delen van Zuidelijk Afrika een groot netwerk van grensoverschrijdende parken vormen. De ministers van toerisme en milieuzaken in Zuid-Afrika, Angola, Botswana, Lesotho, Mozambique, Namibië, Swaziland, Zambia en Zimbabwe steunen het idee van een 'uni-visum' om het reizen van toeristen in de hele regio gemakkelijker te maken. In mei 2008 besloten de negen Zuidelijk Afrikaanse landen hun expertise op het gebied van toerisme te bundelen onder het label Boundless Southern Africa, ofwel Grenzeloos Zuidelijk Afrika. Maar zo'n twee weken later beleefde Zuid-Afrika een explosie van xenofobie waarbij arme Zuid-Afrikanen zich met geweld keerden tegen de immigranten die veelal uit naburige staten afkomstig waren.

Meer dan zestig immigranten werden gedood. De wil van de SDAC-leiders om tot regionale integratie te komen wordt duidelijk niet gedeeld door de allerarmsten binnen de samenleving die dagelijks moeten vechten om toegang tot de schaarse middelen van bestaan. Dit vormt een enorme belemmering voor de uitvoering van het idee van een Grenzeloos Zuidelijk Afrika en maakt het opzetten van TFCA's duivels moeilijk.

Stand van zaken
In 1997 lagen er rond de grenzen van Zuid-Afrika zes TFCA's. In 2002 lieten de gezamenlijke ministeries van toerisme en milieuzaken in de SADC-landen een haalbaarheidsstudie verrichten. Daaruit rolde de conclusie dat er 22 TFCA's mogelijk waren, wat zo'n 48% van het totaal

aan officieel beschermde gebieden zou inhouden. De Peace Parks Foundation (PPF) heeft inmiddels veertien TFCA-clusters aangewezen die het meest voor ontwikkeling in aanmerking komen. Als deze inderdaad worden ontwikkeld, zal het totale TFCA-areaal 75 miljoen hectare omvatten, ofwel een gebied zo groot als Duitsland, Italië en Portugal samen. Op dit moment zijn er zo'n twintig TFCA's in verschillende stadia van ontwikkeling (kaart); drie zijn bij verdrag opgericht en voor zes TFCA's zijn *memoranda of understanding* (MoU) getekend. De resterende elf zijn in oprichting. Het toenemende aantal TFCA's is een duidelijke indicatie voor de belangstelling en brede aanvaarding van het concept. •

- Bronnen**
- Bank of Namibia, 2006. *Integrated Paper on Recent Economic Developments in SADC*. Windhoek.
 - Goodwin, H., I. Kent, K. Parker & M. Waloje 1998. *Tourism, Conservation and Sustainable Development. Case Studies from Asia and Africa*. International Institute for Environment and Development, London.
 - Peace Parks Foundation 2008. *Annual Review*. Stellenbosch PPF.
 - SADC 2008. *Social and Economic Indicators*. Geraadpleegd op www.sadc.int/english/memberstates/socio_economic.php?
 - Wits, 2002. *A Park for the People? Great Limpopo Transfrontier Park – Community Consultation in Coutanda 16, Mozambique – Preliminary Report*. Refugee Research Programme, Acornhoek.

Greater Limpopo Transfrontier Conservation Area

Het Greater Limpopo Transfrontier Park (GLTP) omvat 35.000 km² en vormt het hart van de Greater Limpopo Transfrontier Conservation Area (GLTCA). Het GLTP bestaat uit het Limpopo Park in Mozambique, het Kruger National Park in Zuid-Afrika en Zimbabwes Gonarezhou National Park, plus de corridor die de twee laatstgenoemde parken verbindt. Het beslaat in totaal 99.800 km². Uiteenlopende factoren belemmeren echter de verdere realisering van het GLTP. Denk aan de nasleep van de burgeroorlog in Mozambique, het gebrek aan capaciteit op het gebied van natuurbescherming, grote tekortkomingen in infrastructuur waaronder toeristische voorzieningen, de frequent voorkomende stroperij, drugs- en andere vormen

van smokkelarij en illegale migratie. En dan zijn er nog drie obstakels: de gevaarlijke situatie waarin de lokale bevolking in het Limpopo National Park zich bevindt, de voortdurende politieke en economische instabiliteit in Zimbabwe en de aanhoudende problemen rond landclaims in het Kruger National Park. **Limpopo National Park**
In dit park wonen circa 30.000 Mozambikanen. In 2002 onderzocht de Universiteit van Witwatersrand manieren om hun bestaanszekerheid duurzaam te verbeteren. Een verhuizing naar elders vond 84% van de respondenten onaanvaardbaar. Ook de omheining van hun dorpen en landbouwgrond, om lijf en have tegen wilde dieren te beschermen, wezen ze af, onder andere uit vrees voor watergebrek, beperking van de eigen bewegingsvrijheid en negatieve sociale en milieugevolgen van de bevolkingsgroei binnen het te omheinen gebied. Ze gaven sterk de voorkeur aan voorzetting van de huidige situatie, ondanks de aanzienlijke gevaren voor de bewoners.

Gonarezhou National Park
Dit park lijdt onder de toenemende wetteloosheid en chaos in het Zimbabwe van Mugabe. Op grote schaal zijn veetelers en stropers het park binnengedrongen, met funeste gevolgen voor de flora en fauna. Zo zijn graslanden in het westelijk deel van het GNP door overbegrazing veranderd in stoffige vlakten. Elders in het park is onder andere door de massale illegale houtkap de natuurlijke habitat van veel dieren sterk aangetast. Toen de chaotische situatie in Zimbabwe na de verkiezingen van 2008 nog verergerde besloot de Peace Parks Foundation de plannen voor dit deel van het GLTP in de ijskast te zetten tot de politieke en economische stabiliteit is teruggekeerd. **Kruger National Park**
Sinds het einde van de apartheid in 1994 is in Zuid-Afrika landrestitutie een grondwettelijk recht. Er liggen talrijke claims op land in het Kruger National Park. Het gaat inmiddels om bijna de helft van de circa twee miljoen hectare die het park beslaat. Natuurbeschermers vrezen vooral dat projectontwikkelaars de

arme lokale gemeenschappen in hun greep zullen krijgen door hen een veel te rooskleurig beeld over hun financiële toekomst voor te spiegelen. Daarnaast is er zorg over de mogelijk negatieve effecten van een omvangrijke nieuwe toerisme-infrastructuur op de ecologische omstandigheden in het park. De landclaimkwesitie moet zo snel mogelijk worden opgelost, bij voorkeur via compensatieregelingen, zodat het park als eenheid in tact blijft. Schattingen over de kosten van compensatie lopen sterk uiteen van 9 miljoen US dollar tot zelfs 4 miljard US dollar. Naast de sociaaleconomische beleidskeuzen is dus ook de financiële ruimte van de Zuid-Afrikaanse regering van beslissende betekenis. Uiteindelijk draait het om de lokale bevolking: 'If you don't have sustainable development around the parks then people will have no interest in them and the parks will not survive' (Goodwin e.a., 1998).